

Masarykova univerzita v Brně

Filozofická fakulta

Ústav české literatury a knihovnictví

Kabinet knihovnictví

---



## **Strategie pro trvale udržitelný rozvoj a vzdělání**

*Seminární práce pro předmět Učíci se společnost a role knihovníka v ní*

Autor: Petr Dlábek

UČO: 180996

Typ studia: prezenční

Ročník: 3

Počet znaků: 20059

Brno 2009

## **Obsah**

1 Úvod	... 3
2 Trvale udržitelný rozvoj	... 3
2.1 Definice a cíle	... 3
2.2 Historický vývoj	... 3
2.3 Doporučení	... 5
3 Strategie pro trvale udržitelný rozvoj a vzdělání v Evropě	... 5
3.1 Zelené knihy	... 5
3.2 Bílé knihy	... 5
3.3 Bílá kniha terciárního vzdělávání	... 6
3.4 Strategie pro vzdělávání k udržitelnému rozvoji	... 7
4 Závěr	... 8
5 Informační zdroje	... 9

## 1 Úvod

Počátek jedenadvacátého století. Lidstvo prodělalo během posledních sto padesáti let markantní rozvoj. Populace stoupá téměř geometrickou řadou, průmysl pracuje na plné obrátky. Lidská kultura produkuje obrovské množství zboží, materiálu, informací a dalších lidí. Kam to vše směřuje? Myslíte, že ke šťastné a spokojené společnosti plné rovnováhy a blahobytu, nebo k degenerované konzumující dystopii řítící se do vlastního zániku? Na tuto otázku si musí každý odpovědět sám, nicméně hádám, že většina rozumných lidí odpověď tuší. Stejně tak tuší lidé, kteří mají vizi o naší společné budoucnosti. Někteří jsou dokonce i slyšet a ještě méně jich má i moc něco změnit. Právě díky posledním dvěma jmenovaným skupinám se objevil pojem, který bych v této práci rád přiblížil čtenářům, je jím: strategie trvale udržitelného života (a vzdělání).

## 2 Trvale udržitelný rozvoj

Nejdříve je na místě definovat samotný pojem trvale udržitelného života. Definice, které přikládám, jsou především zaměřeny na ekonomickou a environmentální stránku věci. Z hlediska vzdělání a osvěty však můžeme snadno vytušit elementární principy a doporučení pro požadovaný vývoj.

### 2.1 Definice a cíle

„Trvale udržitelný rozvoj (Sustainable Development) je komplexní soubor strategií, které umožňují pomocí ekonomických nástrojů a technologií uspokojovat sociální potřeby lidí, materiální i duchovní, při plném respektování environmentálních limitů.“<sup>1</sup>

„Trvale udržitelný rozvoj je takovým rozvojem, který naplňuje potřeby přítomných generací, aniž by ohrozil schopnost naplňovat je i generacím budoucím. Termínem ‚potřeby‘ se myslí základní potřeby vždy těch nejchudších obyvatel planety. V opačném případě by se pojem potřeby mohl statisticky dezinterpretovat: ač by se globální stav mohl jevit relativně v pořádku, následky případné katastrofy by nejvýrazněji nesly nejchudší skupiny obyvatel (např. přímořské populace rozvojových států v případě výraznějšího stoupaní hladin oceánů, kdy by se vyspělé země s tímto defektem dokázaly relativně úspěšně vyrovnat). V zásadě mezi takové potřeby lze počítat především dostatečné množství jídla, pitné vody, odpovídající přístřeší, základní úroveň lékařských a vzdělávacích služeb a kvalitní životní prostředí.“<sup>2</sup>

### 2.2 Historický vývoj

Počátek cílevědomého definování, plánování a realizování strategií trvale udržitelného rozvoje se datuje do druhé poloviny dvacátého století, jak uvádí Ivan Rynda:

„V souvislosti s dramatickým růstem znečištění všech složek životního prostředí v šedesátých letech se začínají problémem zabývat skutečně systémově i významné vědeckovýzkumné organizace a docházejí tak k závěru, jenž se dnes může jevit banální, který se však do obecného povědomí

---

<sup>1</sup> RYNDA, Ivan. Trvale udržitelný rozvoj a vzdělávání. In Lidé a ekosystémy. Praha : [s.n.], 2001. s. 108. ISBN 80-902635-6-9.

<sup>2</sup> Wikipedie : Trvale udržitelný rozvoj [online]. 2009 [cit. 2009-05-08]. Dostupný z WWW:

<[http://cs.wikipedia.org/wiki/Trvale\\_udržitelný\\_rozvoj](http://cs.wikipedia.org/wiki/Trvale_udržitelný_rozvoj)>.

prosazoval jen ztěžka a postupně, že **v uzavřeném systému konečných zdrojů není kvantitativní růst trvale možný.**<sup>3</sup> Tato zásadní teze vedla ke vzniku první organizace zabývající se problematikou probíhající evoluce lidské společnosti. Římský klub. Podívejme kdy to bylo a co následovalo:

„V roce 1968 byl založen tzv. Římský klub (Club di Roma), který sdružuje uznávané osoby z mnoha zemí a provádí výzkumy beroucí v potaz problém vývoje světa jako celku, aby bylo možno vést rozhodující kroky ke stanovení limitů růstu, popř. limitů směru růstu. V roce 1972 Římský klub uveřejnil zprávu zadanou týmu vědců z Massachusetts Institute of Technology. Tato zpráva zveřejňuje výsledky počítačově simulovaného vývoje lidské populace a využívání přírodních zdrojů do roku 2100. Z této zprávy bylo patrné, že během 21. století dojde k brutálnímu populačnímu pádu v důsledku znečištění, vyčerpání úrodnosti obdělávatelných půd a nedostupnosti energetických zdrojů (především fosilních paliv). Tato zpráva byla vydána rovněž knižně pod názvem Meze růstu (orig. The Limits to Growth), hlavními autory byli manželé Meadowsovi. Ve stejném roce (1972) se uskutečnila konference Spojených národů na téma prostředí člověka. Zde vyšla na světlo světa myšlenka nutnosti ekologicky přijatelného rozvoje a nastínily se zde hlavní problémy vzájemného působení ekonomického růstu na stav planety. Rovněž zde došlo k načrtnutí problémů nerovného vývoje rozvojových zemí (nazývaných globální jih) a vysoce rozvinutých zemí (pro něž se vžil termín globální sever). V roce 1987 byla stanovena definice trvale udržitelného rozvoje v tzv. Brundtland report (pojmenované po norské fyzičce a političce Gro Harlem Brundtland, předsedkyni Světové komise pro životní prostředí a rozvoj (World Commission on Environment and Development - WCED). Tato zpráva byla vydána knižně jako Naše společná budoucnost (orig. Our Common Future), česky v roce 1991. Na Summitu Země v Riu de Janeiro v roce 1992 přešel tento termín do širokého povědomí.

Průmyslové katastrofy posledních třiceti let (Černobylská havárie, katastrofa chemického závodu v Bhópálu, havárie tankeru Exxon Valdez aj.) donutily k hlubokým otázkám nejen veřejnost, ale především nejrůznější organizace, do jejichž pole působnosti podobné problémy spadaly (např. Greenpeace). Trvale udržitelný rozvoj se tak stal veřejně diskutovanou záležitostí. V roce 1992 byla jako reakce na dvacetileté výročí první zprávy Římského klubu vydáno její pokračování, kniha Překročení mezí (orig. Beyond the Limits). Kniha aktualizuje informace z Mezí růstu a snaží se aplikovat několik matematických modelů odpovídajících různému chování lidské populace. Většina modelů předpokládá významný pokles životní úrovně spojený s vyčerpáním zdrojů a znečištěním životního prostředí mezi lety 2020 a 2060.

V září roku 2002 na Summitu v Johannesburgu více jak sto hlav států a několik desítek tisíc zástupců světových vlád ratifikovalo dohodu vyjadřující zájem o zachování přírodních zdrojů a planetární biodiverzity. V roce 2005 byl zakončen projekt „Hodnocení ekosystémů na přelomu tisíciletí“ (Millennium Ecosystem Assessment), který byl odstartován generálním tajemníkem OSN Kofi Annanem a který vycházel ze základních mezinárodních smluv o ochraně přírody - Úmluva o biologické rozmanitosti (biodiverzitě), Úmluva o boji proti rozšiřování pouští (desertifikaci), Úmluva o mokřadech, Úmluva o ochraně stěhovavých druhů atd. Projekt provedl syntézu vědeckých poznatků

---

<sup>3</sup> Rynda

o změnách ekosystémů a jejich dopadech na kvalitu života, ale se pokusil o modelování možného vývoje v 21. století.“<sup>4</sup>

### 2.3 Doporučení

Základní teze strategie trvale udržitelného života, které považuji za nejnnutnější k elementárnímu přežití, by se daly označit jako tři ekologická doporučení:

- Obnovitelné zdroje by měly být čerpány maximálně takovou rychlostí, jakou se stačí obnovovat.
- Vyčerpatelné zdroje by měly být čerpány maximálně rychlostí, kterou budou budovány jejich náhrady, na něž bude možno plynule přejít.
- Část současných technologií by měla být investována na redukci znečištění, snížení plýtvání a zvýšení efektivity (výrobních, energie, výrobních postupů, ...).

## 3 Strategie pro trvale udržitelný rozvoj a vzdělání v Evropě

Oficiální politika EU se k otázkám strategie trvale udržitelného rozvoje staví velice zodpovědně. Pro strategické plánování a doporučování existují dva základní typy dokumentů.

### 3.1 Zelené knihy (Green papers)

„Pokud má být politika EU efektivní, neobejde se bez výhledů a záměru do dalšího období. Na dění v Evropě má zájem kromě členských států i řada dalších institucí, organizací, firem, nebo jednotlivých občanů. Proto Evropská komise od roku 1985 pravidelně publikuje dokumenty, které jsou označovány jako tzv. Green paper, česky překládané jako Zelené knihy. Zpravidla v první části popisují stávající stav určité problematiky a dále navrhují řešení, jak tuto situaci řešit. Zelené knihy mají za úkol nastartovat veřejné diskuze o různých konkrétních tématech a záměrech Evropské komise ještě předtím, než přistoupí k jejich zpracování do podoby zákona či směrnice. Do těchto diskuzí může vstupovat formou připomínek prakticky kdokoli. Takto Komise získá cenné podněty a připomínky ke zlepšení celého návrhu. Zelené knihy otevírají možnost prakticky připomínkovat záměry a směřování EU pro každého občana EU. Připomínkování probíhá v určitých časových obdobích (např. po dobu jednoho měsíce), zpravidla na stránkách konkrétního generálního ředitelství, pod které diskutovaná problematika spadá. Často je připomínkování realizováno formou dotazníku. Diskuze a připomínkování probíhá nečastěji v angličtině, ale někdy se debaty vedou i v dalších jazycích. Aktuální Zelené knihy a probíhající diskuze můžete nalézt na stránkách <http://europa.eu.int/yourvoice/>.

### 3.2 Bílé knihy (White papers)

„Obdobným typem dokumentů jsou tzv. Bílé knihy (White paper). Ty jsou souhrnem opatření navrhovaných Evropskou komisí v určité oblasti. Někdy Bílé knihy navazují na diskuze nad Zelenými knihami. Bílé knihy jsou výhledem a směřováním Evropské komise, ale pro členské státy mají jen doporučující charakter. Když Bílou knihu schválí Rada EU, stane se z ní akční plán k řešení dané

---

<sup>4</sup> Wikipedie : Trvale udržitelný rozvoj [online]. 2009 [cit. 2009-05-08]. Dostupný z WWW: <[http://cs.wikipedia.org/wiki/Trvale\\_udržitelný\\_rozvoj](http://cs.wikipedia.org/wiki/Trvale_udržitelný_rozvoj)>.

problematiky. Příklady již vydaných Bílých knih jsou: Evropská sociální politika - Cesta vpřed pro Unii, Bílá kniha - Strategie pro obnovu veřejné železniční dopravy. Bílé knihy jsou dokumenty, které nastiňují postup v konkrétní problematice. Nastiňují směr, kterým by se Komise měla ubírat a jaké úkoly by měla plnit. Např. Bílá Kniha zabývající se problematikou mladých "Nová hybná síla pro evropské mládí" řeší, jak mladé lidi více zapojovat do rozhodování, která se jich týká - a tak vychovávat aktivní, vzdělané a evropsky orientované mladé lidi."<sup>5</sup>

Bílé knihy EU je možné najít např.: [http://europa.eu/documents/comm/white\\_papers/index\\_cs.htm](http://europa.eu/documents/comm/white_papers/index_cs.htm)

### 3.3 Bílá kniha terciárního vzdělávání

V České republice můžeme jako dobrý příklad uplatnění strategie trvale udržitelného života a vzdělání jmenovat kontroverzní Bílou knihu terciárního vzdělávání. Idea je jako vždy krásná:

„Vývoj v rozvinutých zemích světa posledních desetiletí jasně dokazuje, že kvalitní a silný sektor terciárního vzdělávání je hybnou silou hospodářského a společenského rozvoje. Bílá kniha terciárního vzdělávání (BKTV) vychází z předpokladu, že má-li naše vysoké školství tuto roli hrát, musí se jeho reforma odehrát v řadě oblastí současně, jen tak bude účinná a přinese očekávané efekty.“<sup>6</sup>

Realizace je seriózní a nesmí samozřejmě chybět garance z Evropy.

„Bílá kniha terciárního vzdělávání navazuje na zprávu o stavu českého vysokého školství připravenou experty OECD (Tertiary Education Review) z roku 2006, která pojmenovala hlavní problémy, před kterými naše vysoké školy stojí, a v hrubých obrysech též doporučila některé reformní kroky. Východiskem pro přípravu Bílé knihy byla i závěrečná zpráva OECD k terciárnímu vzdělávání v zemích OECD zveřejněná 4.4. 2008 v Lisabonu.“<sup>7</sup>

Výsledek spojený s reakcí odborné veřejnosti je nepřekvapivý:

„My, níže podepsaní, odmítáme způsob přípravy Bílé knihy terciárního vzdělávání jako nedemokratický. Samotnou Bílou knihu terciárního vzdělávání považujeme za nedostatečný a nebezpečný materiál pro kvalitu vysokého školství, ohrožující jeho demokratický charakter a nezastupitelnou funkci pro společnost. V této podobě ji pokládáme za nepřijatelné východisko pro tvorbu nové zákonné úpravy.

Protože nám záleží na osudu českého vysokého školství, žádáme, aby příprava věcného záměru zákona byla podrobena veřejné diskusi za široké účasti akademické obce. Je nezbytné, aby byla veřejnost o jeho tvorbě průběžně informována.

---

<sup>5</sup> Aktivní evropský občan [online]. 2004 [cit. 2009-05-08]. Dostupný z WWW: <<http://www.cpkp.cz/evropskyobcan/manual/knihy.htm>>.

<sup>6</sup> Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České Republiky [online]. 2009 [cit. 2009-05-08]. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/pro-novinare/prvni-verze-bile-knihy-terciarniho-vzdelavani-jde-do-verejne-diskuse>>.

<sup>7</sup> tamtéž

Při přípravě věcného záměru je důležité, aby byly zohledněny především tyto výtky vůči Bílé knize terciárního vzdělávání:

1. Snadná zneužitelnost: Omezením samosprávy vysokých škol se dává prostor pro prosazování politických a ekonomických zájmů nejrůznějších lobby, a to prostřednictvím instalovaných správních rad a Rady pro terciární vzdělávání. Rázně odmítáme omezování samosprávy vysokých škol.
2. Nerealizovatelnost: Chybí jasná představa o konkrétním procesu, jak dosáhnout cílového stavu. Popis návrhu reformy je tvořen souborem navzájem neprovázaných kapitol, a absence této představy činí celou reformu nevěrohodnou.
3. Krátkozrakost: Preference přímého ekonomického profitu před investicemi do rozvoje vědy a vzdělanosti je pro většinu oborů základního výzkumu likvidační. Útlum oborů s odloženou ekonomickou rentabilitou povede k dlouhodobému snížení konkurenceschopnosti české vědy a školství v evropském kontextu.
4. Klamnost: Návrh reformy vzbuzuje falešné naděje mezi uchazeči o kvalitní vysokoškolské vzdělání, protože zaměňuje kvalitu výuky s bezprostřední finanční rentabilitou. V praxi tak povede k poklesu úrovně absolventů a následně i ke snížení jejich hodnoty na trhu práce. Je třeba zajistit takovou reformu, která zpřístupní v co největší míře kvalitní vzdělání, nikoli takovou, která umožní nákup titulů.
5. Neufinancovatelnost: Návrh reformy nenabízí realistické řešení podfinancování vysokého školství. Zvýšení příspěvku ze státního rozpočtu se neplánuje a chybějící prostředky nemohou být vyrovnány pouhým zapojením soukromých zdrojů.

Vyzýváme proto nejširší akademickou obec, studenty, vědecké pracovníky a další občany této země, aby nás v naší snaze zabránit neuváženým a kontraproduktivním změnám v českém vysokém školství podpořili.<sup>8</sup>

Tato práce nemá hodnotit výše zmíněný dokument, v tuto chvíli mohu jen napsat že 12.5. 2008 přešla do veřejné diskuze první verze BKTV. Uvidíme, jak obstojí. Na tomto příkladu jsem se pokusil demonstrovat propast, které stále existuje mezi jednotlivými evropskými orgány, vládami a samotnými institucemi, kterých se jednotlivá opatření týkají. Jde pouze o provozní komplikace typické pro dosažení dlouhodobého cíle, nebo je to snad indicií špatného přístupu?

### **3.4 Strategie pro vzdělávání k udržitelnému rozvoji**

Aby byl výčet podstatných dokumentů kompletní, musím ještě zmínit osvětovou příručku pro samotné vzdělávání k udržitelnému rozvoji.

„Na základě rozhodnutí 5. konference ministrů životního prostředí členských zemí EHK OSN „Životní prostředí pro Evropu“, která se uskutečnila v Kyjevě ve dnech 22. – 23. 10. 2003, ustavil Výbor pro environmentální politiku EHK OSN na svém 10. zasedání Pracovní skupinu pro vzdělávání k udržitelnému rozvoji (Task Force on Education on Sustainable Development) a pověřil ji, s cílem

---

<sup>8</sup> BListy [online]. 2009 [cit. 2009-05-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.blisty.cz/art/45688.html>>.

připravit v úzké spolupráci s United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) návrh Strategie EHK OSN ke vzdělávání k udržitelnému rozvoji (dále jen „Strategie“). Pracovní skupina zvolila na svém 1. zasedání v Ženevě v únoru 2004 Návrhovou skupinu, vedenou společně Švédskem a Ruskem, za účasti České republiky, Arménie, Nizozemí, Řecka, Velké Británie, REC Central Asia a nevládních organizací (Living Nature, European Eco-Forum). Ta posléze připravila návrh Strategie tak, aby poskytoval flexibilní rámec, využitelný pro podporu a prosazování vzdělávání a výchovy k udržitelnému rozvoji ve všech 55 členských zemích EHK OSN. Návrh počítá s tím, že při její implementaci se bude postupovat s ohledem na priority, specifické potřeby a podmínky každé z členských zemí. Součástí návrhu jsou rovněž dvě přílohy, určené pouze pro informaci: jedna se týká probíhajících procesů na poli vzdělávání k udržitelnosti, druhá slouží k vyjasnění terminologie, již Strategie používá.

Jedenácté zasedání Výboru pro environmentální politiku EHK OSN (13. – 15. 10. 2004) rozhodlo o uspořádání Zasedání zástupců ministerstev životního prostředí a školství členských států EHK OSN na vysoké úrovni. Zasedání se uskutečnilo ve Vilniusu (Litva) od 17. do 18. března 2005 na pozvání ministra životního prostředí Arūnase Kundrotase a ministra pro vzdělávání a vědu Monkevičiuse Algirdase. Na tomto zasedání byla strategie oficiálně přijata. ČR se po celou dobu přípravy návrhu Strategie na této práci aktivně podílela v účinné spolupráci ministerstev životního prostředí a školství, mládeže a tělovýchovy. Při implementaci Strategie není třeba očekávat v ČR žádné významnější problémy, její uplatnění však bude mít příznivý dopad nejen na obecnou vzdělanostní úroveň obyvatel ČR, tak na pochopení a aktivní integraci principů udržitelného rozvoje ve všech třech pilířích udržitelného rozvoje – ekonomickém, sociálním i environmentálním. Je třeba uvést, že tato iniciativa má dosah přesahující rámec procesu „Životní prostředí pro Evropu“; je současně koncipována jako příspěvek regionu EHK OSN k Desetiletí OSN pro vzdělávání k udržitelnosti (koordinuje UNESCO pro léta 2005 – 2015). Podle prohlášení představitelů UNESCO lze s úspěchem předpokládat, že Strategie, připravená pro evropský hospodářský prostor bude do značné míry využita jako vzor při přípravě Strategii vzdělávání k udržitelnému rozvoji pro regiony Asie a Oceánie, Afriky i Latinské a Jižní Ameriky.“<sup>9</sup>

Na základě tohoto dokumentu vznikla v roce 2008 Strategie pro vzdělávání pro udržitelný rozvoj České republiky (2008 – 2015).<sup>10</sup>

## 4 Závěr

Strategie pro trvale udržitelný rozvoj shledávám jako přínosné. Je dobře, že se vědecké a vládní kruhy zabývají touto problematikou. Rizika vidím převážně v možném zneužití podobných projektů pro postupné uzurpování moci a vlivu různými nedemokratickými frakcemi. Z podobných programů se můžou snadno stát nástroje negativní manipulace vlád i občanů. Další věcí je proces realizace. Obecná doporučení, ustanovení a návrhy mohou být sice dobře vymyšlené, než se však dostanou shora až k posledním občanům, hrozí, že projdou tolika změnami a lokalizacemi, že bude jejich, na první pohled stále stejný program, pokřiven a doplněn na něco diametrálně odlišného.

<sup>9</sup> Ministerstvo životního prostředí ČR [online]. 2008 [cit. 2009-05-10]. Dostupný z WWW: <[http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/\\$pid/MZPMNF8Z6SCK](http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/$pid/MZPMNF8Z6SCK)>.

<sup>10</sup> [http://www.msmt.cz/uploads/soubory/zakladni/JC\\_SVUR.pdf](http://www.msmt.cz/uploads/soubory/zakladni/JC_SVUR.pdf)



### **Informační zdroje**

RYNDA, Ivan. Trvale udržitelný rozvoj a vzdělávání. In Lidé a ekosystémy. Praha : [s.n.], 2001. s. 108. ISBN 80-902635-6-9.

Wikipedie : Trvale udržitelný rozvoj [online]. 2009 [cit. 2009-05-08]. Dostupný z WWW: <[http://cs.wikipedia.org/wiki/Trvale\\_udržitelný\\_rozvoj](http://cs.wikipedia.org/wiki/Trvale_udržitelný_rozvoj)>.

Aktivní evropský občan [online]. 2004 [cit. 2009-05-08]. Dostupný z WWW: <<http://www.cpkp.cz/evropskyobcan/manual/knihy.htm>>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České Republiky [online]. 2009 [cit. 2009-05-08]. Dostupný z WWW: <<http://www.msmt.cz/pro-novinare/prvni-verze-bile-knihy-terciarniho-vzdelavani-jde-do-verejne-diskuse>>.

BListy [online]. 2009 [cit. 2009-05-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.blisty.cz/art/45688.html>>.

Ministerstvo životního prostředí ČR [online]. 2008 [cit. 2009-05-10]. Dostupný z WWW: <[http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/\\$pid/MZPMNF8Z6SCK](http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/$pid/MZPMNF8Z6SCK)>.